

Ο συνδεδετικός κρίκος της Θρησκευτικής εκπαίδευσης, των Θρησκευτικών Σπουδών και της Θεολογίας

Ευθυμία Γώτη, PhD

Σχολική Σύμβουλος 36^{ης} Περιφέρειας Π.Α, efigoti@gmail.com

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη ορίζονται οι έννοιες της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης, των Θρησκευτικών Σπουδών και της Θεολογίας και διερευνάται η μεταξύ τους σχέση. Ειδικότερα, εξετάζεται η συμβολή της Θεολογίας στη Θρησκευτική Εκπαίδευση και οι πιθανές αποχρώσεις του μετασχηματισμού της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης σε Θρησκευτικές Σπουδές. Η Θρησκευτική Εκπαίδευση μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο συνεισφέροντας στα παιδιά να βρουν κατεύθυνση στη ζωή τους και να δώσουν νόημα και αξία στις ενέργειές τους. Οι μαθητές/τριες, δε χρειάζονται περισσότερες γνώσεις, αλλά ουσιαστικές και καιρίες κατευθύνσεις για μια ισορροπημένη και υγιή ζωή. Συνεπώς, στο συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο απαιτείται η συνύπαρξη, η συνεργασία και η συμπόρευση της Θρησκευτικής εκπαίδευσης και της Θεολογίας, διότι η Θεολογία μπορεί δυναμικά να προσφέρει στην ανάπτυξη της θρησκευτικής αντίληψης.

Λέξεις κλειδιά: Θεολογία, Θρησκευτική Εκπαίδευση, Θρησκευτικές Σπουδές

Εισαγωγή

Στην παρούσα μελέτη ορίζονται οι έννοιες της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης, των Θρησκευτικών Σπουδών και της Θεολογίας και διερευνάται η μεταξύ τους σχέση. Από την βιβλιογραφική αναδίφηση αναδεικνύεται η αναγκαιότητα αυτών των τριών περιοχών και η θεώρησή τους ως ισότιμων εταίρων με διακριτούς αλλά και συμπληρωματικούς ρόλους. Ειδικότερα, εξετάζεται η συμβολή της Θεολογίας στη Θρησκευτική Εκπαίδευση και οι πιθανές αποχρώσεις του μετασχηματισμού της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης σε Θρησκευτικές Σπουδές.

Η Θρησκευτική Εκπαίδευση μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο συνεισφέροντας στα παιδιά να βρουν κατεύθυνση στη ζωή τους και να δώσουν νόημα και αξία στις ενέργειές τους. Οι μαθητές/τριες, δε χρειάζονται περισσότερες γνώσεις, αλλά ουσιαστικές και καιρίες κατευθύνσεις για μια ισορροπημένη και υγιή ζωή. Συνεπώς, στο συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο απαιτείται η συνύπαρξη, η συνεργασία και η συμπόρευση της Θρησκευτικής εκπαίδευσης και της Θεολογίας, διότι η Θεολογία μπορεί δυναμικά να προσφέρει στην ανάπτυξη της θρησκευτικής αντίληψης.

Θεολογία και Θρησκευτική εκπαίδευση είναι σαφές ότι δεν πρέπει να αναλώνονται σε αντιπαραθέσεις διότι ο προσανατολισμός είναι κοινός, οι προσπάθειες κοινές για ένα κοινό καλό. Η Θεολογία αυτοκριτικούμενη πρέπει να επικεντρώνεται στα προβλήματα της πίστης διά των οποίων γεννώνται/προκαλούνται θεμελιώδεις θεολογικές έννοιες και, υπό την οπτική της εκπαιδευτικής προοπτικής, οι εκπαιδευτικοί που ασχολούνται με τον άνθρωπο και τις εμπειρίες του δε θα πρέπει να προσφέρουν ουδέτερες και περιγραφικές θρησκευτικές σπουδές.

Η μελέτη δεν χαρακτηρίζεται από απολυτότητα και προσπαθεί να αναδείξει σκέψεις και προβληματισμούς.

Θρησκευτική Εκπαίδευση

Η έννοια της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης -ένα από τα γνωστικά αντικείμενα του Σχολικού Προγράμματος Σπουδών- επηρεάζεται από ποικίλους και διαφορετικούς παράγοντες, όπως τη θέση της Εκκλησίας, τις απόψεις των πολιτικών και τις κοινωνικές αλλαγές. Σημειολογικά και ουσιαστικά ο όρος εμπεριέχει/εμποτίζεται από τις λέξεις θρησκεία και εκπαίδευση. Στη σημερινή πλουραλιστική κοινωνία με έκδηλη και αποδεκτή την ανεξιθρησκεία, ο ρόλος της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης αφορά στην κατανόηση των θρησκειών. Η διδασκαλία, βασική δραστηριότητα των εκπαιδευτικών, είναι η διαδικασία κατά την οποία κάποιος «που ξέρει» καθοδηγεί κάποιον «που δεν ξέρει». Ειδικότερα, βασικός στόχος της διδασκαλίας των θρησκειών, η οποία διακρίνεται από απουσία θρησκευτικών προκαταλήψεων είναι η ανάπτυξη της ικανότητας των παιδιών για θρησκευτική σκέψη, η οποία συμβάλλει στην προσωπική τους ανάπτυξη. Οι μαθητές έχουν αναφαίρετο δικαίωμα στα πιστεύω τους ωστόσο είναι πολύ σημαντικό για την ανάπτυξή τους να μάθουν περισσότερα για την θρησκεία ως έννοια και θεσμό. Η Θρησκευτική Εκπαίδευση αφορά σε έννοιες και διαδικασίες όπως η κατάρτιση, η ευαισθησία, οι κοινωνικές και πολιτικές μελέτες, η ηθική εκπαίδευση, και προσωπικές σχέσεις (Hull όπως αναφέρεται στο Copley 1997: 123). Οι εκπαιδευτικοί με απλό τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τις προϋποθέσεις, τις παραδοχές και τις ερωτήσεις των μαθητών και σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων τους εισάγουν στην έννοια της θρησκείας με στόχο να κατανοήσουν τη θέση της στη ζωή τους και τη μεταφορά των γνώσεων που αποκομίζουν από τα θρησκευτικά μαθήματα στη ζωή τους.

Η Θρησκευτική εκπαίδευση σαφώς δεν μπορεί να θεωρείται ο φτωχός συγγενής των μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος. Η κοινωνία νομιμοποιεί τη Θρησκευτική Εκπαίδευση και η εκπαίδευση δεν μπορεί να διαχωριστεί από το κοινωνικό πλαίσιο (Copley 1997). Με την προϋπόθεση ότι οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούν και ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της διερευνητικής στάσης των παιδιών η θρησκευτική εκπαίδευση διαφοροποιείται από την ανατροφή. Η προαναφερθείσα

διαδικασία εξασφαλίζει απαντήσεις σε ερωτήματα των μαθητών χρησιμοποιώντας στοιχεία από τη φαρέτρα διαφόρων θρησκειών. Επιπλέον, συμβάλλει στην εκπλήρωση των προσωπικών τους αναγκών, αφού επιτυχής θρησκευτική εκπαίδευση σημαίνει ικανοποίηση των αναγκών και των ενδιαφερόντων των μαθητών.

Αρχικά για να εδραιωθεί η θέση της Θρησκευτικής εκπαίδευσης είναι σημαντικός ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου της θρησκείας σε κάτι αποδεκτό από τη σύγχρονη κοινωνία. Ο Grimmitt (2000) θέτει στην καρδιά της παιδαγωγικής της θρησκευτικής εκπαίδευσης τον σκοπό αυτής, δηλαδή την αλληλεπίδραση μαθητών και θρησκευτικού περιεχομένου του μαθήματος. Έχει συνειδητοποιηθεί η ανάγκη μετάβασης της διδασκαλίας από το «σχετικά με τη θρησκεία» στο να μάθουν «από τη θρησκεία» (Wright 2000).

Στη συνέχεια, για να αποτελεί ουσιαστικό μέρος της εκπαίδευσης, προϋποθέτει δασκάλους με κατάλληλη εκπαίδευση, οι οποίοι θα βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν τις διαφορετικές απαντήσεις της τελικής ερώτησης της έννοιας της ανθρώπινης ζωής. Η πραγματική κατανόηση οδηγεί σε εκτίμηση της ομορφιάς των άλλων θρησκειών (Newbiggin 1982). Το βασικό ερώτημα για τους εκπαιδευτικούς πρέπει να είναι «τι τα θρησκευτικώς εκπαιδευμένα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν και να κατανοούν;» Οι εκπαιδευτικοί με αφετηρία τους μαθητές τους χρησιμοποιώντας κατάλληλες δραστηριότητες, στρατηγικές ασκούν/προωθούν την κριτική σκέψη στοχεύοντας να αναπτυχθούν σε υγιείς σωματικά και ψυχικά ενήλικες, οι οποίοι θα απολαμβάνουν τη ζωή, θα κατανοούν τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες τους και θα ενεργούν με σύνεση στο πλαίσιο του νοήματος της ζωής τους (Dean 1971). Η κοινωνία χρειάζεται κριτικά σκεπτόμενα άτομα και όχι ανθρώπους που επηρεάζονται από θαμπά και κενά συνθήματα.

Η Θρησκευτική Εκπαίδευση είναι χρήσιμο να διακριθεί από τη θρησκευτική διδασκαλία. Η Θρησκευτική Εκπαίδευση έχει αφετηρία το σημείο ότι δεν υπάρχουν προϋποθέσεις της πίστης, ενώ η θρησκευτική διδασκαλία εισάγει τα παιδιά σε μια συγκεκριμένη πίστη (Ashraf 1992). Επιπλέον η Θρησκευτική Εκπαίδευση αφορά στην εκπαίδευση της θρησκευτικής ευαισθησίας όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως της πίστης τους και η θρησκευτική διδασκαλία στην ανάλυση της έκφρασης της ευαισθησίας μέσα από μια συγκεκριμένη μορφή θρησκείας.

Στη συνέχεια θα αναλυθεί η έννοια των Θρησκευτικών Σπουδών και θα συσχετιστεί με τη Θρησκευτική Εκπαίδευση

Θρησκευτική Εκπαίδευση και Θρησκευτικές Σπουδές

Η Θρησκευτική Εκπαίδευση διακρίνεται από τις Θρησκευτικές Σπουδές. Οι Θρησκευτικές Σπουδές αφορούν στη μελέτη των θρησκειών, ενώ η Θρησκευτική Εκπαίδευση όπως προαναφέρθηκε σε ένα σύμπλεγμα εννοιών και διαδικασιών. Ειδικότερα, η Θρησκευτική Εκπαίδευση στοχεύει στην αναζήτηση του νοήματος από τα παιδιά και οι Θρησκευτικές Σπουδές στην αναζήτηση του νοήματος των άλλων ανθρώπων (Corpley 1997: 124).

Ο Kay (2003) αναφέρει ότι οι Θρησκευτικές Σπουδές περιλαμβάνουν τη μελέτη των διαφορετικών θρησκειών και την εξέτασή τους ως φαινόμενα. Επίσης, αποτελούν όρο “ομπρέλα” για πολλά άλλα θέματα συμπεριλαμβανομένης της φιλοσοφίας της θρησκείας και των στοιχείων άλλων θρησκειών (Χριστιανισμός, Βουδισμός, Ινδουισμός, Ισλάμ, Ιουδαϊσμός). Στις Θρησκευτικές Σπουδές ο δάσκαλος δεν θα μπορούσε ποτέ να πει «πιστεύουμε», αλλά «πιστεύεται». Επιπλέον υποστηρίζεται ότι διά της ακαδημαϊκής μελέτης της θρησκείας οι μελετητές χρησιμοποιούν στοιχεία από έγκυρα κείμενα, ιστορία, εθνογραφικές ή στατιστικές μελέτες και άλλες συγκεκριμένες πηγές για να διατυπώσουν λογικά επιχειρήματα. Η επιχειρηματολογία σχετικά με μια θρησκεία αποσκοπεί στο να πείσει τους αναγνώστες που δεν ασκούν αυτή τη θρησκεία.

Η Μ. Βρετανία αποτελεί περίπτωση όπου η Θρησκευτική Εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία της έχει σχέση με Θρησκευτικές Σπουδές. Ειδικότερα, η φαινομενολογική προσέγγιση που υποστηρίχθηκε από τον Ninian Smart έγινε δεκτή με ανακούφιση από τους δασκάλους της θρησκευτικής εκπαίδευσης. Η προσέγγιση έγινε αποδεκτή χωρίς πολλή κριτική, και η μετάβαση από το βιβλικό περιεχόμενο στη μελέτη των παγκόσμιων θρησκειών θεωρήθηκε ως φιλελεύθερη προσέγγιση (Cush 1999). Οι εκπαιδευτικοί χωρίζονται σε αυτούς που τονίζουν τη «σαφή-ρητή» διάσταση της θρησκείας και ασχολούνται με τα φαινόμενα των θρησκειών και εκείνους που δίνουν έμφαση στη «σιωπηρή-υπόρητη» διάσταση η οποία αφορά στην αναζήτηση του νοήματός τους από τα παιδιά. Η πρώτη οδηγεί τους μαθητές να κατανοήσουν τις πεποιθήσεις και τις πρακτικές των θρησκειών και η δεύτερη να βρουν τη δική τους ερμηνεία της ζωής (Rankin 1995).

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί ότι στην παγκόσμια βιβλιογραφία αναφέρεται και ο εξοστρακισμός των Θρησκευτικών Σπουδών από τα σχολεία. Υποστηρίζεται ότι οι άνθρωποι δεν χρειάζονται τη θρησκεία και ως εκ τούτου δεν χρειάζονται οι θρησκευτικές σπουδές. Τέλος, προτείνεται η κατάργηση των θρησκευτικών σπουδών στα πανεπιστήμια και η απορρόφησή τους από άλλους επιστημονικούς κλάδους όπως η ιστορία, θεολογία και η φιλοσοφία. (Fitzerald όπως αναφέρεται στο Kay 2003)

Τι είναι Θεολογία

Ο Kay (2003) ορίζει ότι «θεολογία είναι η μελέτη του Θεού» και περιλαμβάνει ζητήματα όπως τη φύση ή την ύπαρξη θεότητας, τα οποία δεν μπορούν να διερευνηθούν με συγκεκριμένα στοιχεία. Η θεολογία ως ο παλαιότερος ακαδημαϊκός χώρος επηρεάζει τους ορισμούς και τις κατευθύνσεις της θρησκευτικής εκπαίδευσης και των θρησκευτικών σπουδών. Αποτελεί ένα πνευματικό πλαίσιο σκέψης αφενός για τα πνευματικά ζητήματα και τη θρησκευτική πίστη, αφετέρου για τη φύση της θεότητας. Η ανωτέρω οριοθέτηση αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο σημείο, δημιουργεί προβλήματα και τα θεολογικά συστήματα που βασίζονται στον ορισμό αυτό αποτελούν σημείο συνεχούς διαπράγμευσης /επιχειρηματολογίας. Σύμφωνα με

τον Cooling (2000:162) «Θεολογία είναι ο τρόπος που τα ανθρώπινα όντα καταλαβαίνουν την εμπειρία τους για τον κόσμο, υπό το πρίσμα της κατανόησης του Θεού». Η δήλωση αυτή δικαιολογεί γιατί η χριστιανική θεολογία θεωρείται από πολλούς ο συντονιστής/διευκολυντής θεμάτων που είναι κοινά στην ανθρώπινη εμπειρία. Είναι πιθανό ότι το ερώτημα ως προς το τι είναι η θεολογία εκ προοιμίου να χαρακτηρίζεται μια χριστιανική δραστηριότητα. Ο Ninian Smart επικρίνει την προϋπόθεση αυτή και υποστηρίζει ότι η θεολογία ορθότερα να λογίζεται ως «θεολογίες», καθώς οι θρησκείες είναι πληθυντικού αριθμού (Smart 1995).

Μπορεί η θεολογία να έχει εκπαιδευτική χροιά/αξία; Μπορεί η θεολογία να αποτελεί πηγή μάθησης για τα παιδιά που ζουν σε μια σύγχρονη κοινωνία; Ο Kay (2003: 5) υπογραμμίζει ότι θα ήταν λάθος για τη θεολογία να θεωρηθεί ως μια στείρα συστηματική μάθηση του δόγματος προσθέτοντας ότι είναι ένα ζωντανό και συνεκτικό σύστημα αληθειών που αποτελεί τη βάση για την κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας. *Είναι δυνατόν οι θεολογικές δηλώσεις να μεταφραστούν με όρους εκπαιδευτικής διαδικασίας;* Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες μέσα στην τάξη ώστε οι μαθητές να αισθάνονται ασφαλείς και να χρησιμοποιούν στρατηγικές και διαλογικές μεθόδους, οι οποίες προάγουν την θεολογική τους σκέψη (Copley 1997). Τέλος, ο Hull (1997) αναδεικνύει την αναγκαιότητα του απαραίτητου λεξιλογίου διότι η έλλειψή του περιορίζει τις διαδικασίες κατανόησης, απάντησης, συζήτησης και επικοινωνίας.

Ο Ferré (1967) διακρίνει τη Θεολογία από την επιστήμη και της φιλοσοφία. Ειδικότερα, η Θεολογία ασχολείται με την πίστη, η επιστήμη με το γεγονός και η φιλοσοφία με το νόημα. Προσθέτει ότι η Θεολογία αφενός δεν είναι αντίθετη με την επιστήμη και τη φιλοσοφία, αφετέρου δεν εξαρτάται από αυτούς. Η Θεολογία μπορεί επίσης να εξετάσει ακαδημαϊκά την πίστη και τη θρησκεία του ατόμου, αλλά περιλαμβάνει την εμπάθυνση της πνευματικότητάς του. Για τον Hardy (1996) ο φυσικός χώρος ανάπτυξης της Θεολογίας είναι τα πανεπιστήμια. Η Θεολογία που γίνεται εκτός του χώρου τους, για παράδειγμα στις εκκλησίες, συναντά ιδιαίτερες απαιτήσεις και προωθεί ειδικές ανάγκες.

Τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται η Θεολογία να αντικαθίσταται από την Κοινωνιολογία με κυριότερη συνέπεια ότι η δυνατότητα της εμπειρίας του υπερφυσικού ή Υπερβατικό τελεί υπό έκπτωση. Υπό το φως των ευρημάτων αυτών *μπορούμε να βρούμε τη σχέση της θρησκευτικής εκπαίδευσης και της Θεολογίας ώστε οι μαθητές να χρειάζονται περισσότερη θεολογική γνώση (Thatcher 1996: 130);*

Θρησκευτική Εκπαίδευση και Θεολογία

Η Θρησκευτική Εκπαίδευση και η Θεολογία δεν είναι διαμετρικά αντίθετοι όπως αρχικά θεωρήθηκε (Hull 1996). Με την επικράτηση της φαινομενολογίας, της μελέτης των θρησκειών, η οποία υπογραμμίστηκε ως φιλέλευθερη προσέγγιση, οι θρησκευτικές σπουδές συνδυάστηκαν με την επαγγελματική προσέγγιση -υπό την έννοια των δασκάλων ως επαγγελματιών- της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης και η Θεολογία με την ομολογιακή προσέγγιση (Hull 1985).

Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι ο ρόλος της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης πρέπει να είναι κατά κύριο λόγο εκπαιδευτικός και άλλοι, κυρίως θρησκευτικός (Cooling 2000). Αυτός ο ανταγωνισμός είναι εποικοδομητικός αλλά η Θρησκευτική Εκπαίδευση δεν χρειάζεται νικητές, αλλά συνεργάτες για την προώθηση μιας υγιούς θρησκευτικής εκπαίδευσης. Ο προβληματισμός που ανακύπτει είναι: *Το αναλυτικό πρόγραμμα να αντικατοπτρίζει περισσότερο τις Θρησκευτικές Σπουδές ή τη Θεολογία;* Και πώς μπορεί να γίνει αυτό όταν η Θεολογία εξακολουθεί να είναι η κυρίαρχη παράδοση σε πανεπιστήμια και η χριστιανική Θεολογία επηρεάζει τη Θρησκευτική Εκπαίδευση που έχει μετατραπεί σε φαινομενολογική στην προσέγγιση και πολυθρησκευτική στο περιεχόμενο;

Η θέση της Θεολογίας στη Θρησκευτική Εκπαίδευση -ένα σύγχρονο ζήτημα- προσελκύει το ενδιαφέρον και προέρχεται από τους εκπαιδευτικούς που ενδιαφέρονται για την Θρησκευτική Εκπαίδευση. Ο Hull (1985) θεωρεί ότι τα πανεπιστήμια έχουν καθήκον να παράσχουν στους εκπαιδευτικούς θεολογικές γνώσεις. Οι εκπαιδευτικοί στη Θρησκευτική Εκπαίδευση έχουν ως αποστολή να προσφέρουν στήριξη για το πώς θα μεταφέρουν τη θεολογία και το περιεχόμενο στα παιδιά. Πρόκειται για μια διάκριση μεταξύ πλαισίου και περιεχομένου.

Από τα προαναφερθέντα συνάγεται ότι καταβάλλεται προσπάθεια αφενός η Θρησκευτική Εκπαίδευση να είναι αυτόνομη σε εκπαιδευτικό πλαίσιο, αφετέρου να συσχετιστεί η Θεολογία με τη Θρησκευτική Εκπαίδευση. Είναι φυσικό, γιατί η Θεολογία είναι ο παλαιότερος ακαδημαϊκός χώρος και επίσης, θεωρείται η βάση της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης (Ashton 1992).

Η εργασία των θεολόγων αναγνωρίζεται βαθμιαία και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών να έχουν μια θεολογική εκπαίδευση αυξάνει. Είναι προτιμότερο η θεολογία να προσεγγιστεί εκπαιδευτικά και η εκπαίδευση θεολογικά με απώτερο στόχο την βαθύτερη κατανόηση της φύσης των ανθρώπων. Είναι προφανές ότι η αμοιβαία ερμηνεία της θεολογίας και της εκπαίδευσης θα προσφέρει ένα ευρύ φάσμα ωφελειών (Hull 1985).

Στο ερώτημα αν η Θεολογία μπορεί να συμβάλει στη Θρησκευτική Εκπαίδευση και αν Θρησκευτική Εκπαίδευση δεν είναι ομολογιακή η θεολογία μπορεί να προσφέρει κάτι; Η απάντηση εστιάζεται στο γεγονός ότι η Θεολογία θεωρείται ως διαδικασία νοητικών κατασκευών/διεργασιών που ενσωματώνει, όλη την ανθρώπινη γνώση στο δικό της τομέα. Η μελέτη των κειμένων, μπορεί να συνδεθεί με την τέχνη της αφήγησης, με τη σύγκριση των διαφορετικών κειμένων, με την απόκτηση πλούσιου λεξιλογίου κ.λπ. (Kay 2003: 1). Ειδικότερα, προτείνεται η χρήση των ιστοριών της Βίβλου ως μια μέθοδος για να κάνει κάποιος θεολογία. Ο πρωταρχικός σκοπός της διδασκαλίας της Βίβλου είναι η γνώση και η κατανόηση του κειμένου, αλλά και η δημιουργική διαδικασία αλληλεπίδρασης με το λεξιλόγιο, τη συνομιλία, τις παρατηρήσεις, τις σκέψεις και τις ιδέες. Το κείμενο σχολιάζεται κριτικά και ο σχολιασμός αντλεί επιχειρήματα από τη φιλοσοφία και άλλες επιστήμες (Nichols 1996). Αξίζει να αναφερθεί στη Μ. Βρετανία η εφαρμογή του Προγράμματος *The Stapleford project*:

theology as the basis for religious education, το οποίο επικεντρώνεται σε προσεκτικά επιλεγμένες θεολογικές έννοιες χρησιμοποιώντας τον Χριστιανισμό ως την κύρια θρησκεία. Το πρόγραμμα προσφέρει τους πόρους για τη διδασκαλία του και έννοιες και υλικά προωθούν την ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας και του «θρησκευτικού γραμματισμού» (Wright 1993). Οι έννοιες που αντλούνται από το έργο ή από κείμενα βοηθούν τους μαθητές να ξεπεράσουν την επιφανειακή γνώση και να «εμβαθύνουν τόσο τη σκέψη τους, όσο και την ποιότητα της αντίληψης» (Ashton 1992). Έτσι, οι μαθητές με την κατανόηση του νοήματος της θεολογικής γραφής ενισχύονται να προωθήσουν την ανάπτυξη της θρησκευτικής κατανόησης. Με τον τρόπο αυτό η Θεολογία είναι το μέσο διά του οποίου «οι Χριστιανοί ανακαλύπτουν και εκφράζουν την ταυτότητά τους». Υποστηρίζεται ότι και παιδιά άλλου δόγματος μπορούν να επωφεληθούν από τη μελέτη της θεολογίας του Χριστιανισμού (Cooling 2000). Η χριστιανική οπτική διά των χριστιανικών κειμένων, συμβάλλει στην ανάπτυξη της ταυτότητάς τους και η θεολογία στην κατανόηση του εαυτού τους χωρίς τη δέσμευση να γίνουν Χριστιανοί (Cooling 2000). Η θεολογία απαιτεί από τους μαθητές να έχουν κάποιο βαθμό πίστης, και θεωρείται το θεμέλιο για την αποφυγή της μετατροπής της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης σε τουριστικό οδηγό των πεποιθήσεων και των εθίμων των άλλων ανθρώπων (Cush 1999).

Τέλος, από την βιβλιογραφική αναδίφηση αναδύεται η πρόταση μελέτης της θεολογίας ως ακαδημαϊκό θέμα και της θρησκευτικής εκπαίδευσης ευρύτερα από τη σκοπιά της κοινωνιολογίας της γνώσης ως γνωστικά αντικείμενα που αλλάζουν διαχρονικά και συγχρονικά» (Gill 1996: 100). Και οι δύο τομείς θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως μέθοδοι καλύτερης κατανόησης του κόσμου διότι η θρησκευτική εκπαίδευση θα παρανοηθεί αν θεωρηθεί ένα ουδέτερο αντικείμενο. Η Θεολογία μπορεί και πρέπει να περιλαμβάνει λογική. Τελικά όμως, η λογική είναι μόνο ένας τρόπος: η Θεολογία είναι η θρησκευτική πεποίθηση που υποστηρίζεται και διαμορφώνεται από τη λογική. Οι Θρησκευτικές Σπουδές, από την άλλη πλευρά, πρέπει πάντα να αφήνουν τους λόγους να κερδίζουν (Craem, 2013). Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε αν μια θεολογική ιδέα μπορεί να υποστηρίζεται εκπαιδευτικά.

Θα μπορούσε η Θρησκευτική Εκπαίδευση να περιέχει περισσότερη Θεολογία;

Όπως προαναφέρθηκε η Θεολογία είναι ο αποτελεσματικός θρησκευτικός λόγος. Είναι η έκφραση των πεποιθήσεων για τις θρησκείες. Η Θεολογία έχει αφετηρία το σημείο που εκπαιδευτικοί και παιδιά προσπαθούν να σκεφτούν και να βρουν απαντήσεις στο ερώτημα «ποιος λέει τι είμαι;» (Ashley 1996: 68). Το σχολείο είναι ο τόπος όπου τα παιδιά αξιολογούν τις πεποιθήσεις, εργάζονται και σκέφτονται ως μικροί, συστηματικοί θεολόγοι.

Η αντιπαράθεση των επιχειρημάτων μεταξύ της Θεολογίας, της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης και των Θρησκευτικών Σπουδών συμπυκνώνεται στο ερώτημα *ποιον η επιρροή είναι σημαντικότερη, ποιοι είναι οι “θύτες” και ποια τα “θήματα”* (Hardy 1996). Ο καθένας διαμαρτύρεται για τις λανθασμένες ιδεολογίες των άλλων και προτείνεται η σχέση τους να είναι υποστηρικτική, κριτική και η ένταση να εξομαλύνεται στη βάση ενός πραγματικού διαλόγου. Είναι γεγονός ότι από τη Θεολογία ζητείται να μοιραστεί εκπαιδευτικές ιδέες με μια θεολογική προοπτική και η εκπαίδευση καλείται να διδάσκει θεολογικές έννοιες από εκπαιδευτική άποψη (Nirkow 1996). Είναι σημαντικό να επισημαίνεται ότι ο σκοπός της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης είναι να παρέχει θρησκευτική ελευθερία αλλά ακριβώς ίδιος είναι και ο προσανατολισμός της Θεολογίας διότι η ελευθερία της χριστιανικής πίστης συνεπάγεται την ελευθερία της πίστης (Nirkow 1996).

Ο ρόλος της Θεολογίας στη Θρησκευτική Εκπαίδευση εξαρτάται από το πώς η Θεολογία ερμηνεύεται. Αν κατανοηθεί ως συμβολή στην προσωπική ταυτότητα, στην ανάπτυξη της πνευματικότητας, της αμοιβαιότητας και της κατανόησης είναι ευρέως αποδεκτή. Μπορεί να επιτευχθεί λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της θρησκευτικής εκπαίδευσης, την εισαγωγή «στην θρησκεία» και τη συζήτηση «για τη θρησκεία» θεωρητικά και πρακτικά ως ένα «γλωσσικό παιχνίδι». Η εισαγωγή στη θρησκεία επιτυγχάνεται μέσω της γλώσσας και οι δάσκαλοι μπορούν να οδηγήσουν τα παιδιά πέρα από αυτό. Στόχος είναι οι μαθητές να βρουν τον δρόμο της κριτικής αξιολόγησης, το δρόμο της αυτο-ευθύνης (Nirkow 1996).

Σε κάθε άνθρωπο υποκρύπτεται μια θεολογία, η οποία εκφράζει την πίστη του και τις αξίες του και είναι ενεργή, του μιλάει. Ακόμα και τα μικρά παιδιά με περιορισμένη ικανότητα στην κατανόηση αφηρημένων εννοιών μπορούν να έχουν ή να αναπτύξουν τη θεολογία τους. Είναι εσφαλμένη η αντίληψη των δασκάλων να αποφεύγουν θεολογικές ερωτήσεις των παιδιών ή να τις θεωρούν ως αλυσιτελείς ή άσχετες (Hull όπως αναφέρεται στο Astley 1996). Ο Webster (1980) ορίζει κεντρικό τον ρόλο της Θεολογίας τόσο στη Θρησκευτική Εκπαίδευση, όσο και στους εκπαιδευτικούς. Ειδικότερα η θεολογία του δασκάλου αφενός επηρεάζει τις απόψεις του, την επιλογή του περιεχομένου της θρησκευτικής εκπαίδευσης, καθώς και τις μεθόδους διδασκαλίας, αφετέρου βοηθά τους μαθητές να εκτιμήσουν τη φύση των άλλων θεολογιών και να κατανοήσουν την πραγματικότητα. Είναι σαφές όμως ότι πρέπει να πληρεί κριτήρια περιεχομένου, μεθόδων και πηγών και ασφαλώς δεν απαιτείται να είναι Χριστιανική (Astley 1996).

Ο Watson (1993) προτείνει στους εκπαιδευτικούς να εισάγουν τα παιδιά στη Θεολογία, διότι τα παιδιά εμβαθύνουν στην έννοια του Θεού. Τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν το λεξιλόγιο, καθώς και τις θρησκευτικές αντιλήψεις της δικής τους εμπειρίας. Η Θεολογία μπορεί να συνδυάσει την παράδοση και την εμπειρία των παιδιών με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες του σύγχρονου κόσμου (Mitchel 1996). Οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν ότι η Θεολογία δεν μαθαίνεται με μιας από τα παιδιά. Αυτή η διαδικασία διαφέρει από την κατήχηση. Πρόκειται για προσέγγιση των πιστεύω, των συμβόλων που βρίσκονται πίσω από τη θεολογία. Η συμβολική σκέψη αποτελεί το θεμέλιο της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης (Webster 1980). Βάσει αυτής της προσέγγισης έχουν αναπτυχθεί συγκεκριμένες παιδαγωγικές μέθοδοι διδασκαλίας της θρησκείας. Μία προσέγγιση που προτάθηκε από τους Grimmit, Grove, Hull and Spencer είναι γνωστή ως *Gift Approach to religious Education*. Περιλαμβάνει συγκεκριμένο θρησκευτικό υλικό που παρουσιάζεται στα παιδιά όπως θρησκευτικές/θεολογικές λέξεις όπως σωτηρία, θαύμα, προφήτης κ.λπ. Οι λέξεις παρουσιάζονται στο πλαίσιο ιστορίας, τραγουδιού ή ποίησης με φυσικό τρόπο δίνοντας έμφαση στην επανάληψη. Τα παιδιά κατακτούν το ειδικό λεξιλόγιο και απολαμβάνουν τη χρήση του.

Οι δημιουργοί του project ισχυρίζονται ότι κάνουν τη Θρησκευτική Εκπαίδευση ζωντανή τόσο για τους εκπαιδευτικούς, όσο και για τα παιδιά και ότι «δεν είναι μόνο ένα δώρο για το παιδί είναι ένα δώρο και για τον δάσκαλο» (Hull 2000).

Θα μπορούσε άραγε να προσφερθεί θρησκευτική εκπαίδευση με θεολογικά γυαλιά; Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αναγνωρίσουν τη Θεολογία και την Εκπαίδευση ως ισότιμους εταίρους με απώτερο στόχο μια σχέση που να βασίζεται στην αμοιβαιότητα, την εμπιστοσύνη και την ευθύνη. Έχει καταστεί σαφής η σημασία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης, ως μέρος της ζωής και όχι ως απλή και στεγνή γνώση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η συμβολή της Θεολογίας είναι θεμελιώδης. Η θεολογία ενισχύει τη Θρησκευτική Εκπαίδευση και δεν αποτελεί αδυναμία.

Στην Ελλάδα το ομολογιακού χαρακτήρα αναλυτικό πρόγραμμα, το οποίο προήλθε σε μεγάλο βαθμό από μια θεολογική αντίληψη αλλάζει την παρούσα περίοδο σε αυτό που υποστηρίζεται από τη Θρησκευτική Εκπαίδευση και υλοποιείται με κατάλληλο και παιδαγωγικά μοντέλο.

Συμπεράσματα

Θεολογία και Θρησκευτική Εκπαίδευση είναι σαφές ότι δεν πρέπει να αναλώνονται σε αντιπαραθέσεις διότι ο προσανατολισμός είναι κοινός, οι προσπάθειες κοινές για ένα κοινό καλό. Η Θεολογία αυτοκριτικούμενη πρέπει να επικεντρώνεται στα προβλήματα της πίστης διά των οποίων γεννώνται/προκαλούνται θεμελιώδεις θεολογικές έννοιες και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εκπαιδεύονται να θεολογούν για τον εαυτό τους και να ενθαρρύνουν την ίδια δραστηριότητα για τους μαθητές τους (Astley 1996).

Από την παρούσα μελέτη συνάγεται ότι η Θεολογία πρέπει να ιδωθεί από την εκπαιδευτική προοπτική της και να καταστεί δυνατή για τα παιδιά. Είναι γεγονός ότι θεολόγοι και δάσκαλοι ασχολούνται με τον άνθρωπο και τις εμπειρίες του και παρά την όποια κριτική, μπορεί ο καθένας να είναι χρήσιμος στον άλλο. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η εκπαίδευση ανοίγει δρόμους και προοπτικές, η Θρησκευτική Εκπαίδευση στα χέρια ενός καλού δασκάλου θα μπορούσε να αναδείξει ιδέες αναντικατάστατες από τα άλλα μαθήματα του Προγράμματος Σπουδών.

Κλείνοντας, τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, αμφισβητείται έντονα η Θρησκευτική Εκπαίδευση που βασίζεται αποκλειστικά στην ομολογιακή Ορθόδοξη χριστιανική προσέγγιση και γίνεται λόγος, αφενός για μια σταδιακή μετακίνηση προς τη μελέτη βασικών στοιχείων και άλλων θρησκειών και αφετέρου για μια Θρησκευτική Εκπαίδευση, η οποία θα προσφέρει ιδέες που θα μπορούν να υποστηριχθούν και από τα άλλα μαθήματα του Προγράμματος Σπουδών. Το ζήτημα αυτό δεν είναι εύκολο για τον εκπαιδευτικό και απαιτείται μια νέα αρχή και προσπάθεια για να απαντηθούν βασικά ερωτήματα, όπως το «τι μπορώ να διδάξω» και «πώς θα το προσεγγίσω».

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ashton, E. (1992) "The Junior school Child: developing the Concept of God" in Watson, B. *Priorities in Religious Education. A Model for the 1990s and beyond*, London: The Falmer Press, pp.165-182.
- Astley, J. (1996) "Theology for the Untheological? Theology, philosophy and the classroom" in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.60-77.
- Bastide, D. (1989) *Religious Education 5-12*, London: The Falmer Press.
- Cole, O. (1982) Religion in the Multi-faith School, in Hull, J. (ed) *New Directions in Religious Education*, Sussex: The Falmer Press, pp171-177.
- Cooling, T. (1994) *A Christian Vision For State Education*, London: SPCK
- Cooling, T. (1996) "Education is the Point of Re -not Religion? Theological reflections on the SCAA model Syllabuses", in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.165-183.
- Cooling, T. (2000) "The Stapleford Project: Theology as the basis for Religious Education" in Grimmit, M. (ed) *Pedagogies of Religious Education. Case studies in the research and development of good pedagogic practice in RE*, Great Wakering: McCrimmon, pp. 153-169.
- Cooling, T. (2009), *Doing God in Education*, London: THEOS
- Copley, T. (1997) *Teaching Religion. Fifty years of Religious Education*, Exeter: University of Exeter Press.
- Cush, D. (1999) "The Relationship between Religious Studies, Religious Education and Theology: Big Brother, Little Sister and The Clerical Uncle?" *British Journal of Religious Education*, 21;3, pp.137-146.
- D'Costa, G. (1997) "Theology of religions" in Ford, F.D. (ed) *The Modern Theologians*, Oxford: Blackwell.

- Davies, E.R. (1974) *A Christian Theology of Education*, Nutfield, Surrey: Denholm House Press.
- Dean, L. (1971) *Religious Education for Children*, London: Ward Lock Educational.
- Ferré, F.S.N. (1967) *A Theology for Christian Education*, Philadelphia: The Westminster Press.
- Gill, R. (1996) "Sociology, Theology and Religious Education" in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp. 95-113.
- Grimmitt, M. (2000) "The Captivity and Liberation of Religious Education and the Meaning and Significance of Pedagogy" in Grimmitt, M. (ed) *Pedagogies of Religious Education. Case studies in the research and development of good pedagogic practice in RE*, Great Woking: McCrimmon, pp.7-23.
- Hardy, W.D. (1996) "Theology and the Cultural Reduction of Religion" in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.16-37.
- Hull, J. (1985) "A response to Carl – Ernst Nipkow" in Felderhof, M.C. (ed) *Religious Education in a Pluralistic Society*, London: Hodder and Stoughton, pp. 39-55.
- Hull, J. (1996) "Freedom and Authority in Religious Education" in Gates, B. (ed), *Freedom and Authority in Religions and Religious Education*, London: Cassell, pp.97-111.
- Hull, J. (1997) "Theological Conversation with Young Children" *British Journal of Religious Education*, 20:1, pp.7-13.
- Hull, M. J. (2000) "Religion in the service of the child project: The Gift Approach to Religious Education" in Grimmitt, M. (ed) *Pedagogies of Religious Education. Case studies in the research and development of good pedagogic practice in RE*, Great Woking: McCrimmon, pp.112-129.
- Kay, W. (2003) Lectures in "Multicultural Society and World Religions".
- Mitchel, B. (1996) "PostScript: Conversation and criticism in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.271-277.
- Netto, B. (1989) "On removing Theology from Religious Education" *British Journal of Religious Education*, 11:3, pp.163-168.
- Newbigin, L. (1982) "Teaching Religion in a Secular Plural Society" in Hull, J. (ed) *New Directions in Religious Education*, Sussex: The Falmer Press, pp.97-107.
- Nichols, K. (1996) "Imagination and Tradition in Religion and Education" in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.184-197.
- Nipkow, E. K. (1996) "Pluralism, Theology and Education: A German Perspective" in Astley, J. & Francis, L.(eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.38-59.
- Rankin, J. (1995) "Christianity as a world religion: the educational implications", in Smart, N. & Erricker, C. (eds.) *Teaching Christianity. A World Religions Approach*, Cambridge: Lutterworth Press, pp.2-9.
- Smart, N. (1993) "Foreword" in Erricker, C. (ed), *Teaching World religions*, Oxford: Heinemann.
- Thatcher, A. (1996) "Policing the Subline": a wholly (holy?) ironic approach to the spiritual development of children" in Astley, J. & Francis, L. (eds) *Christian Theology & Religious Education. Connections and Contradictions*, London: SPCK, pp.117-139.
- Watson, B. (1993) *The Effective Teaching of Religious Education*, Harlow: Longman.
- Webster, D. (1980) "Creativity Within Religious Education: A note towards the significance for Religious Education of a Dialogue between Christian Theology and Humanistic Psychology" *British Journal of Religious Education*, 2:4, pp.129-135.
- Wilson, J. (1992) "First Steps in Religious Education" in Watson, B. *Priorities in Religious Education. A Model for the 1990s and beyond*, London: The Falmer Press, pp. 10-25.